

CURSIEF

ken en de *spin doctors* van Bush samenvallen. Niet onmogelijk, maar ik begon mij nu toch af te vragen waarom Bart Tromp Wallerstein veel hoger inschat dan Noam Chomsky, de linkse G.B.J. Hiltermann.

Desalniettemin allemaal aardige onderwerpen, die echter in het niet vallen bij Wallerstein's observatie dat binnenkort het kapitalisme niet meer in staat zal zijn om kapitaal te accumuleren en dus zal ophouden kapitalisme te zijn.

Daar zaten we dan, vrienden en medewerkers van de Wiardi Beckman Stichting. Zou het echt binnenkort over zijn? Jan Breman zag eerder een terugval in *predatory capitalism*. Jan Luiten van Zanden haalde Wallerstein's observatie aan, dat 'anti-systemic forces', als ooit de sociaal-democratie, het systeem altijd juist versterkt hebben en zag geen bewijs voor de tendentiële daling van de winstvoet. Ik probeerde voorzichtig Castells en 'informational capitalism' aan de orde te stellen (want ik moest nog naar Infodrome, dacht ik). Enzovoort, enzovoort. Immanuel bleef onverbiddelijk: *the game will soon be over*. De *managerial revolution* en — zoals Paul de Beer opmerkte — de verregaande vermaatschappelijking van het aandeelhouderschap via onder meer de pensioenfondsen, blijken in de ogen van Wallerstein van ondergeschikt belang. Al snel ontspint zich een woordenspel dat er op neer komt dat die vorm van kapitalisme die het kapitalisme overleeft daarom dus geen kapitalisme kan zijn.

Een verloren middag dus? Geenszins! Er werd op het scherpst van de snede gediscussieerd. Dick Benschop constateerde dat in de huidige wereld iedereen bang is van iedereen. Het Westen is bang voor concurrentie van de lage lonen landen en van het terrorisme, de rest van de wereld is bang van het Amerikaans militair potentieel, de westerse bedrijven zijn bang door elkaar opgekocht te worden en de migratie zorgt voor angst onder de oorspronkelijke bevolking en — van de weeromstuit — onder de migranten.

Wallerstein's observatie dat 'de toestand in de wereld' leidt tot frustratie en verwarring en dus tot een populistische reactie leek iedereen te delen. Vrolijk werd men er niet van, behalve misschien 'Pim-vorser' Erik van Ree.

En ik. Ik schudde de herinneringen aan het symposium van me af en liep heerlijk verder door de lentelucht langs Artis. Een ooeivaar cirkelde vlak boven mijn hoofd. Geluk!

WILLEM MINDERHOUT

Business consultant Atos Origin

PS: Immanuel Wallerstein verbleef enige tijd in het NIAS te Wassenaar om aan *The Modern World System Vol. IV* te schrijven. Het is nog niet af, maar: kopen en lezen! Veel van zijn essays zijn te verkrijgen op www.binghamton.edu/fbc/

Waarom Pim?

Het is een misverstand om te denken dat Fortuyn en zijn achterban zomaar uit het niets het toneel zijn opgeklimmen. Fortuyn is tenminste al tien jaar lang bezig met het stap voor stap opbouwen van politieke steun voor zijn coup op het Nederlandse bestel. Via zijn ontelbare columns in *Elsevier* — bij de 'gevestigde' *opinion leaders* ten onrechte nooit echt serieus genomen, terwijl we het hier wel over het grootste en meest succesvolle weekblad van Nederland hebben —; via het publieke debatcircuit; als 'goeroe-professor Pim' elke zondagochtend in Harry Mens' TV-programma *Business Class*; en in het betaalde lezingencircuit, voornamelijk in MKB-ondernemerskringen, als gevierd jubileumredenaar bij winkeliers- en branche-organisaties.

Verder is daar nog zijn lange, gefrustreerde mars door de traditionele partijen. Eerst de PvdA. Hij was in de jaren tachtig actief in het denkerscircuit van de Wiardi Beckman Stichting, en schreef beschouwingen, godzijdank voor mijn tijd, in dit tijdschrift. Vervolgens kwamen daar vergaande contacten met het CDA voor in de plaats. Met name met Jaap de Hoop Scheffer en Hans Hillen. Sommigen zoeken in Pims bezoeken aan de *darkroom* van de christen-democratie de reden waarom ook het CDA onder Balkenende zich zo vleierig tegenover Fortuyn opstelt. Het koestert zijn opportunistisch verbond met de anti-gereformeerde en anti-monarchistische Fortuyn tegen 'de puin-

CURSIEF

hopen van paars'. Over normen en waarden gesproken!

Het is aanlokkelijk de revolte van Pim en de Fortunisten af te doen met verwijzingen naar Haider, Berlusconi of Filip de Winter. Of om Janmaat zelfs weer van stal te halen. Ontegenzeggelijk is één van de ingrediënten van het Complex Fortuyn een buitenlander-afwerende attitude, maar het valt er zeker niet mee samen en het lijkt ook een minder geprononceerd thema aan het worden. Sowieso is er geen relatie tot de duistere kanten van extreemrechts, de verbindingen met neo-nazistische groeperingen en dergelijke. De brede scoop van het 'Fortuyn-programma' — op de cover van zijn puinhopen-boek gaat het om gezondheidszorg, veiligheid, openbaar bestuur en onderwijs en worden immigratie- en integratiebeleid niet eens genoemd — zorgt er voor dat het buitenlander-thema gerelativeerd dan wel gecamoufleerd wordt; hetzelfde geldt voor de kandidaten waarmee Fortuyn zich heeft omringd: medisch specialisten en allochtonen die aantoonbaar de handen uit de mouwen hebben gestoken...

Daarbij komt dat Fortuyn met zijn anti-islamisme in het post-11 september-klimaat niet bepaald meer alleen staat en verder heeft hij de angel uit de impliciete 'eigen volk eerst-houding' gehaald door een sluw onderscheid aan te brengen tussen 'nieuwkomers' en hier al gevestigde etnische minderheden. Vals-geëngageerd heet het dat de grenzen dicht moeten, juist omwille van de integratie (cq het bestrijden van het integratie-fiasco) van de allochtonen die hier al zijn. Maar dat gaat wel in een buitenlander-vijandig discours: 'We moeten niet dweilen met de kraan open'.

Men mag voor de verraderlijke xenofobe subtekst van de Fortuyn-revolte de ogen dus niet sluiten, toch is daarmee niet afdoende verklaard de enorme impact van Fortuyn op het politieke bestel als geheel, op de gevestigde partijen & politici en op het totale electoraat, ook op hen die nooit op Fortuyn zouden overwegen te stemmen. Er is zonder twijfel sprake van een hysterische en Copernicaanse *mediahype* rondom Fortuyn: het hele politiek-maatschappelijk debat heeft opeens Pim en niemand anders als referentiepunt. Maar zelfs dit verklaart niet de ogen-

schijnlijke stijlbreuk, *Gestaltswitch* of paradigmawisseling die zich momenteel in de Nederlandse politiek lijkt te voltrekken. Pim Fortuyn is meer of minder toevallig het symbool, de katalysator, de aanzegger, het *pars pro toto* van deze breuklijn.

Als we een laag dieper graven stuiten we op het bekende sociologische complex van individualisering, ontvoogding, secularisatie, commercialisering en ont-ideologisering. Uit te breiden met het verval van de traditionele politieke partijen, de definitieve overwinning van de zwevende kiezer, de totstandkoming van de mediasamenleving; het is deze context die als het ware al langere tijd aan het rijpen was voor een genadeloos doorprik- en doorbraakmoment van het type Fortuyn. Zo'n populistische revolte slaagt dan juist tegen Paars, omdat daarin de laatste politieke en ideologische verschillen leken te verdampen en ondergeschikt werden gemaakt aan de sanering van de BV Nederland. Paars wordt aldus waargenomen als paternalistisch en technocratisch *establishment*, dat als een 'geblindeerde trein' door de samenleving heen rijdt, autistisch gefixeerd op financieel-economische kengetallen, maar weinig sensibel voor het niet-materiële.

De enorme impact van de veelgelaagde revolte van Pim en de Fortunisten kan eigenlijk alleen verklaard worden uit de bewuste en onderbewuste resonantie die deze Revolte van het Nationale Chagrijn bij heel veel mensen moet hebben. Het moet dan gaan om gedeelde ergernis over de kaalslag in de collectieve sector, om weerzin tegen de regelzucht van de bureaucratie, om zorg over de falende inburgering van etnische minderheden en schijnbaar onbeheerste migratiestromen, om angst voor misdaad en om irritatie over fletse, ontwijpende en lethargische politici.

Maar pas op. Het gevaar van de huidige situatie is dit: Pim Fortuyn is de verkeerde man op het goede moment. Politiek en democratie moeten hernieuwd gelegitimeerd en gedemocratiseerd worden, maar dat kan per definitie niet door een Man met een Opdracht.

RENÉ CUPERUS
Redacteur S&D